

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ «МАЯТНИКОВА МІГРАЦІЯ» ТА ЇЇ РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ ОБЛАСТІ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Волошина Ю.Я

У науковій статті дається поняття «маятникова міграція» населення, вивчаються як позитивні, так і негативні наслідки маятникових переміщень населення. Досліджуються окремі аспекти маятникових міграційних процесів регіону. Розглядаються основні причини маятникових поїздок населення регіону із сільської в міську місцевість. Аналізується чисельність наявного населення та масштаби прибуття та вибуття населення в розрізі природноекономічних зон Закарпатської області.

Кількість бібліографічних посилань – 10, мова – українська.

Ключові слова: маятникова міграція, міграція населення, чисельність населення, причини міграції.

ВСТУП

Сучасна демографічна ситуація України обумовлює низку проблем і завдань щодо їх вирішення. Особливо актуальним є дослідження кожного з демографічних процесів, зокрема міграційного руху населення. За часи незалежності України міграції населення пройшли низку етапів розвитку, кожен з яких був притаманний певному періоду відповідно до економічного стану країни.

Дослідженням міграційних процесів присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних учених, як Т.А. Драгунової, Л.А. Четверо [9, с.61-66], Н.П. Репела [4, с.157-162], М.Д. Романюка [5, с.16-23], О.У. Хомри та інших. У перерахованих працях розроблялися теоретичні та методологічні аспекти міграціології, детально аналізувалися мотиваційні та спонукальні чинники міграції населення, у тому числі сільських та міських поселень.

Метою даного дослідження є аналіз причин маятникових міграційних поїздок сільських жителів в міста, а також аналіз джерел формування внутрішньорегіональних потоків руху населення (на прикладі Закарпатської області). Методологічно стаття побудована на аналізі статистичної інформації Головного управління статистики у Закарпатській області. Обробка інформації, викладеної у статті, базувалася на методах системного підходу, узагальнення, порівняння, аналізу динамічних рядів.

Надзвичайно актуальним є вивчення міграції населення у мало урбанізованих регіонах, для яких сільське господарство та обслуговуючі його види діяльності є важливою галуззю народного господарства. Сучасна трансформація економічної структури країни призвела до значного вивільнення працівників, а низький рівень життя, зокрема оплати праці, стала сильним мотиваційним чинником міграційних переміщень населення регіону [1, с.61].

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На початок 2010 року головне управління статистики у Закарпатській області виділяє 5 міст обласного значення: м. Ужгород, м. Берегово, м. Мукачеве, м. Хуст та м. Чоп. Надалі наш аналіз буде базуватися на дослідженні маятникових міграцій у ці міста.

В загальному, в Закарпатті на 1 січня 2010 року в області проживало 1244,8 тис. осіб., в тому числі в м. Ужгород – 116,5 тис. осіб, м. Берегово – 24,9, м. Мукачеве - 83,8, м. Хуст – 31,5 та м. Чоп – 8,9 тис. осіб [10].

Як вже зазначалось, низький рівень життя є однією з основних причин маятникових переміщень населення. Проаналізуємо рівень заробітної плати по вибраних містах Закарпатської області за грудень 2008-2009 рр.

Таблиця 1 Заробітна плата штатних працівників по містах за грудень 2008-2009 рр.

Населений пункт	Грудень 2008р., грн. [2]	Грудень 2009р., грн. [6]	Відхилення 2008-2009рр.	
			Абсолютне, +/-	Відносне, Тр, %
Закарпатська область	1720	1915	195	111,3
м. Ужгород	2013	2049	36	101,8
м. Берегово	1315	1571	256	119,5
м. Мукачеве	1754	1968	214	112,2

м. Хуст	1536	1654	118	107,7
м. Чоп	2084	2131	47	102,2

З таблиці 1 видно, що заробітна плата працівників систематично зростає. Так в 2009 році в порівнянні з 2008 роком зарплата по Закарпатській області виросла на 11,3 %, що номінально становить 195 гривень. Серед вибраних міст найбільший ріст спостерігається в м. Берегово –19,5 %. Порівнюючи 2008 і 2009 рр., видно, що відбулось досить суттєве зростання доходів населення, але цей ріст, на жаль, є лише номінальним, реальні доходи громадян так і залишились незмінними, а в деяких випадках навіть скоротились. Фінансова криза досить сильно вдарила по економіці нашої країни, насамперед, це пов'язано із стрибками курсу долара та євро. Економіка нашої країни настільки тісно прив'язана до курсу долара, що незначні зміни в його вартості призводять до суттєвих змін цін на товари в магазинах і на ринку, тому зважаючи на українські ціни ця зарплата є мізерною. У зв'язку з кризою відбулось значне скорочення робочих місць, відбулась так звана “реструктуризація” персоналу. Багато спеціалістів залишились без роботи, або були вимушені йти працювати на значно менші оклади. Ситуація з роботою є досить складною, тому на сьогоднішній день люди вимушені приймати пропозиції незалежно від місця розташування роботодавця. Тобто сільські жителі мають більше можливостей знайти роботу в місті, ніж в себе в селі. А це, в свою чергу, і обумовлює маятникову міграцію.

Маятникова міграція - це масові за своїми розмірами (масштабами) щоденні, або регулярні переміщення населення від місць їх мешкання до місць працевлаштування та водночас і систематично — у зворотному напрямку.

Маятникова міграція – маршрутні переміщення осіб з пункту А до пункту Б з метою працевлаштування за наймом, а тому в них бере участь значна частина міського й сільського населення. Причиною маятничової міграції такого виду є відсутність роботи в місці проживання і можливість працевлаштування в інших місцях, які знаходяться поблизу помешкання. У процесі маятничових міграцій здійснюється територіальне переміщення одного з головних ресурсів виробництва — робочої сили. Таке переміщення має циклічний характер (одноденний, щотижневий, місячний) і не супроводжується, як правило, зміною місця помешкання.

Але маятникова міграція — не лише територіальні переміщення до місця роботи та місця помешкання. Щотижневі поїздки з села до міста для продажу продуктів харчування є іншим різновидом маятничових міграцій. У процесі такого виду міграцій забезпечується споживчий обмін між робітниками та селянами з використанням ринку товарів та послуг. За цих обставин матеріальні блага не створюються, як це буває за поїздок на роботу, вони просто передаються від одних громадян до інших [3, с.132].

У нашій статті на регіональному рівні ми виділяємо три “зони притягання” маятничових мігрантів відносно міст: 1) зона до 5 кілометрів; 2) зона від 5 до 15 кілометрів; 3) зона більше 15 кілометрів.

Провівши експертне опитування громадян, які проживають поблизу міст обласного значення: м. Ужгород, м. Берегово, м. Мукачеве, м. Хуст та м. Чоп, що відображає рис. 1, ми прийшли до таких висновків: перша зона притягує 65% громадян, які проживають на території до 5 км., друга близько 25%, а третя – 10%. Отже, громадяни, які проживають поблизу даних міст, надають перевагу пошуку роботи в місті, а не селі. Відповідно, сільські жителі щоденно зранку мігрують на роботу в місто і на вечір повертаються додому в село. До цієї когорти можна віднести як учнів загальноосвітніх шкіл, так і студентів вищих навчальних закладів. Звичайно, рівень викладання в міській школі значно вищий від сільської школи, тому батьки, які працюють в містах, намагаються влаштувати своїх дітей в міські школи. Студенти, які проживають в даних “зонах притягання”, як правило, доїжджають щоденно на заняття. Це пов'язано як із економічними, так і з соціальними причинами.

Тобто основною причиною маятничових переміщень громадян, можна назвати, кращі умови роботи в міській місцевості ніж поблизу домівки у сільській місцевості.

Закарпатська область складається із 13 адміністративних районів, які розташовані в трьох природно-економічних зонах: низинній, передгірній та гірській. До низинної зони відносять: Берегівський, Виноградівський, Мукачівський та Ужгородський райони. До передгірної: Іршавський, Тячівський та Хустський адміністративні райони. І до гірської зони належать: Великоберезнянський, Воловецький, Міжгірський, Перечинський, Рухівський та Свалявський райони.

Рис. 1 Структура маятникових міграцій населення із “зон притягання”

Чисельність наявного населення та масштаби прибуття та вибуття населення в розрізі природноекономічних зон Закарпатської області, характеризує нижче наведена таблиця 2.

Таблиця 2 Міграційний рух населення у межах регіону по районах відповідно до природноекономічних зон Закарпатської області, (осіб)

Адміністративно-територіальні райони та міста	2007р.			2008р.		
	Число прибулих [2]	Число вибулих [2]	Приріст, скорочення (-)	Число прибулих [2]	Число вибулих [2]	Приріст, скорочення (-)
Низинна природноекономічна зона						
м. Ужгород	1595	1677	-82	1476	1601	-125
м. Берегово	150	188	-38	148	222	-74
м. Мукачеве	1158	835	323	1169	832	337
м. Чоп	98	144	-46	93	75	18
Берегівський	214	212	2	243	208	35
Виноградівський	300	359	-59	343	365	-22
Мукачівський	794	606	188	845	621	224
Ужгородський	1000	405	595	810	330	480
Разом	5309	4426	883	5127	4254	873
Передгірна природноекономічна зона						
м. Хуст	77	164	-87	72	142	-70
Іршавський	173	461	-288	293	496	-203
Тячівський	143	282	-139	164	386	-222
Хустський	104	214	-110	87	192	-105
Разом	497	1121	-624	616	1216	-600
Гірська природноекономічна зона						
Великобerezнянський	141	142	-1	115	137	-22
Воловецький	116	221	-105	140	187	-47
Міжгірський	100	171	-71	86	247	-161
Перечинський	203	192	11	244	126	118
Рахівський	53	135	-82	46	118	-72
Свалявський	227	238	-11	204	293	-89
Разом	840	1099	-259	835	1108	-273
Разом по області	6646	6646	-	6578	6578	-

Як видно з таблиці 2, низинна природноекономічна зона є лідером відносно міграційного руху населення, так в 2007 році сальдо міграції тут становило +883 особи, а в 2008 році відповідно +873 особи. Більшість громадян надають перевагу проживати в даній природноекономічній зоні, оскільки тут є більше можливостей для економічного і соціального розвитку. Низинна природноекономічна зона в порівнянні з передгірною та гірською, є єдиною, де спостерігається приріст громадян, тобто число прибулих перевищує число вибулих жителів. Сальдо по більш

депресивній передгірній природноекономічній зоні в 2007 році склало -624 особи, а в 2008 році -600 осіб, тобто особи, які мають можливість переїхати з даної зони, намагаються переселитись в більш сприятливу за природнокліматичними і соціально-економічними умовами низинну зону. Схожа ситуація спостерігається і по гірській природноекономічній зоні. В загальному, становище щодо внутрішньо регіональної міграції по області не змінилось, і такий вид міграційних процесів на кількість населення регіону не впливає. Закарпаття є першою областю серед регіонів України, де після довготривалої демографічної кризи відбувся природний приріст населення. Дане явище можна частково прив'язати до міграції, тобто з початком кризи знайти роботу в маленьких містечках або селах стало ще важче, тому ті, хто мають можливість, переїжджають до більших міст або намагаються знайти роботу в прилеглих районних містах та містах обласного підпорядкування і тим самим створюють маятникову міграцію, зранку виїжджаючи на роботу, а ввечері повертаючись додому. При цьому, більшість великих підприємств набирають працівників із районних сіл і щоденно довозять їх на роботу і після зміни відвозять до місця проживання.

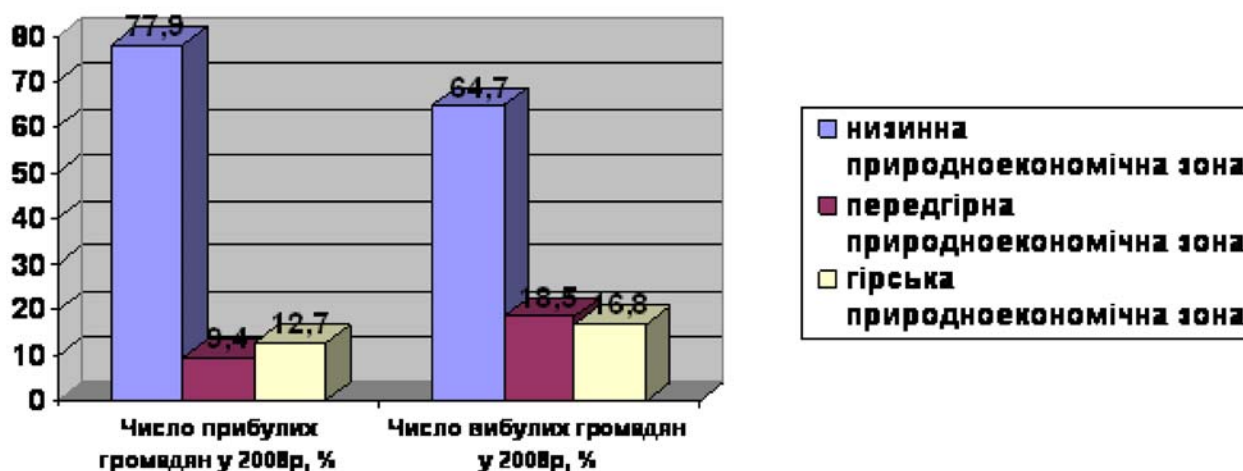
Зобразимо у відсотковому вигляді питому вагу природноекономічних зон в міграційному русі населення регіону.

Таблиця 3 Питома вага природноекономічних зон в міграційному русі населення регіону 2007-2008 рр., (%)

Природноекономічні зони	2007р.			2008р.		
	Число прибулих	Число вибулих	Відхилення, +/-	Число прибулих	Число вибулих	Відхилення, +/-
Низинна	79,9	66,6	13,3	77,9	64,7	13,2
Передгірна	7,5	16,9	-9,4	9,4	18,5	-9,1
Гірська	12,6	16,5	-3,9	12,7	16,8	-4,1
Разом	100	100	x	100	100	x

Проаналізувавши таблицю 3, ми прийшли до висновків, що за аналізований період в низинній природноекономічній зоні приріст громадян складає відповідно 13,3% та 13,2%. В передгірній зоні за 2007-2008 рр. число вибулих громадян перевищує кількість прибулих в середньому на 9%, а в гірській зоні даний показник складає біля 4%.

Використовуючи данні таблиці 2, зобразимо наглядно чисельність наявного населення та масштаби прибуття та вибуття в розрізі природноекономічних зон Закарпатської області у 2008 році.

Рис. 2 Чисельність наявного населення та масштаби прибуття та вибуття в розрізі природноекономічних зон Закарпатської області у 2008 році

З рис. 2 видно, що низинна природноекономічна зона є лідером по щодо прибулих громадян, оскільки її частка становить 77,9%. А передгірна і гірська зони є менш привабливими для переселення громадян, оскільки гірші умови проживання і обмежена господарська діяльність, особливо в аграрній сфері. Звичайно, на такий результат впливають і обмежені можливості щодо працевлаштування і крім того вони є менш економічно розвиненими порівняно з низинною, в тому числі і відносно зайнятості. Це, зокрема, відображає таблиця 4.

Таблиця 4 Середньорічна кількість працівників по містах та районах відповідно до природноекономічних зон

Закарпатської області 2005-2008рр. [7, с. 391], (тис. осіб)

	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	Відхилення, +/-	
					2008-2005рр.	2008-2007рр.
Низинна природноекономічна зона						
м. Ужгород	45,2	46,3	49,7	49,1	3,9	-0,6
м. Берегово	7,2	7,4	7,9	7,9	0,7	0,0
м. Мукачево	28,1	29,3	30,5	29,4	1,3	-1,1
м. Чоп	4,8	4,8	5,0	4,5	-0,3	-0,5
Берегівський	5,8	5,7	5,9	5,2	-0,6	-0,7
Виноградівський	14,6	15,5	16,0	15,9	1,3	-0,1
Мукачівський	10,9	10,2	9,8	10,6	-0,3	0,8
Ужгородський	10,6	11,1	11,3	13,2	2,6	1,9
Разом	127,2	130,3	136,1	135,8	8,6	-0,3
Передгірна природноекономічна зона						
м. Хуст	6,7	6,3	7,3	7,0	0,3	-0,3
Іршавський	11,7	11,4	11,1	10,7	-1	-0,4
Тячівський	15,0	14,5	14,6	14,4	-0,6	-0,2
Хустський	8,5	9,1	8,2	8,3	-0,2	-0,1
Разом	41,9	41,3	41,2	40,4	-1,5	-0,8
Гірська природноекономічна зона						
Великобerezнянський	3,9	3,7	3,6	3,5	-0,4	-0,1
Воловецький	3,4	3,5	3,5	3,4	0,0	-0,1
Міжгірський	5,6	5,7	5,4	5,3	-0,3	-0,1
Перечинський	4,5	4,5	5,1	5,0	0,5	-0,1
Рахівський	9,8	9,5	9,8	9,3	-0,5	-0,5
Свалявський	8,6	8,5	9,0	8,8	0,2	-0,2
Разом	35,8	35,4	36,4	35,3	-0,5	-1,1
Разом по області	204,9	207,0	213,7	211,5	6,6	-2,2

З таблиці 4 видно, що в області у 2008 році в порівнянні з 2005 роком збільшилась середньорічна кількість працівників на 6600 осіб за рахунок низинної природноекономічної зони. Яка привабила за 3 роки на 8600 працівників, в основному в м. Ужгород та Ужгородський район. Найбільша середньорічна кількість зайнятих припадає на низинну природноекономічну зону, приріст яких відбувається частково за рахунок притягання сільських маятникових мігрантів в міста обласного підпорядкування цієї зони, які притягують їх з передгірної і гірської природноекономічних зон. Аналізуючи передгірну та гірську природноекономічну зону, видно, що тут проявляється тенденція щодо скорочення працівників. Порівнявши 2008 з 2007рр., видно, що як по природноекономічним зонам, так і в загальному по області спостерігається зменшення кількості працівників. В загальному, у 2008р. у порівнянні з 2007р. на 2200 працівників стало менше, звичайно порівнюючи, всі три зони видно, що лише 300 осіб залишило низинну природноекономічну зону, проти 800 і 1100 чол. в передгірній та гірській зонах відповідно.

Поїздки населення включають, як позитивні так і негативні наслідки від таких переміщень. До позитивних можна віднести: покращення матеріального стану, у зв'язку з новим місцем роботи в місті; збільшення кола знайомих, друзів, колег; збільшуються можливості самовдосконалення і саморозвитку, так як в місті є більше робочих місць, в тому числі курсів підвищення кваліфікації і можливостей для вдосконалення інтелектуальних знань.

До негативних наслідків можна віднести: щоденні поїздки на роботу, нераціональні витрати додаткового часу на такі поїздки, оскільки зранку необхідно вставати раніше; а крім того працюючи у відриві від дому обмежуються можливості бачитись з рідними і виховувати дітей.

ВИСНОВКИ

У подоланні негативних наслідків маятникових міграцій сільського населення важлива роль належить державній і регіональній політиці у сфері регулювання міграційних процесів.

Міграції населення – це складний процес, що зазнає впливу як економічних, соціальних, демографічних, психологічних так і політичних, нормативно-правових та інших чинників і факторів. Слід констатувати, що нині міграційному руху населення Закарпаття, притаманні новітні тенденції, які суттєво відрізняються від тих, що були 90-ті роки. Раніше ми втрачали висококваліфікованих спеціалістів, які їхали на роботу за кордон не легально і працювали на неprestижних низько кваліфікованих роботах, то сьогодні наших спеціалістів запрошують сусідні країни офіційно і

легально працювати по спеціальності, оплачуючи при цьому не тільки хорошу зарплату, але і витрати на дорогу, проживання і мовні курси. Наприклад, Словаччина запрошує наших лікарів на роботу і пропонує або покривати щоденні витрати на роботу з Ужгороду до Кошице або оплачувати житло і на вихідні їздити на додому. Фінансово, набагато вигідніше запросити на роботу готового висококваліфікованого працівника, ніж затратити час і кошти на його підготовку. Погодившись, працівник щоденно їздить на роботу за кордон, а ввечері повертається в Україну, що і становить зовнішню маятникову міграцію.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічне і соціальне становище Закарпатської області за 2008 рік. Статистичний бюлетень / Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Н.І. Васютинська, Ужгород, 2009. – 99с.
2. Економічне і соціальне становище Закарпатської області. Статистичний бюлетень за січень 2009 року / Головне управління статистики у Закарпатській області. за ред. Г.Д. Гриник, Ужгород, 2009. – 132с.
3. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національні виміри: [Енциклопедія]; за ред. Ю. Римаренка. – К.: Довіра, 1998. – 945с.
4. Репела Н.П. Міграційний рух Карпатського регіону та його сучасні тенденції / Н.П. Репела // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – 2006. – С. 157- 162.
5. Романюк М.Д. Міграції населення Галичини: регіональний аспект, сучасні тенденції / М.Д.Романюк, Т.М.Романюк // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – 2007. – С. 16-23.
6. Середня заробітна плата працівників по містах та районах за грудень 2009 року [Електронний ресурс] // Держ. ком. стат. України; Головне управління статистики у Закарпатській області. – Режим доступу: http://www.stat.uz.ua/press/2010/expr_v025.pdf
7. Статистичний щорічник Закарпаття за 2008 рік. Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г.Д. Гриник, Ужгород, 2009. - 559 с.
8. Цимблер И. Справочник по трудоустройству за границей граждан Украины / И. Цимблер, И. Грицаук. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. –320с.
9. Чвертко Л.А. Сучасні тенденції міграційного руху населення Східного Поділля та Центрального Придніпров'я / Л.А. Чвертко // Актуальні проблеми економіки. - 2007. - №4. – С. 61-66.
10. Чисельність населення на 1 січня 2010 року та середня за 2009 рік по містах та районах [Електронний ресурс] // Держ. ком. стат. України; Головне управління статистики у Закарпатській області. – Режим доступу: http://www.stat.uz.ua/statinfo/dem/chis_nasel010110.pdf.